

IZZIVI PRI PREVAJANJU KRATKE PROZE IVANA CANKARJA V SRBSKI JEZIK

V prispevku sva poskušala prikazati, kateri jezikovni, stilistični in kulturni elementi so pri prevajanju del Ivana Cankarja posebnost in s tem najprej predstavljajo izziv prevajalcem, kasneje pa morebiti tudi bralcem pri recepciji. V uvodnem delu sva predstavila historiat prevodov Cankarjeve kratke proze v srbsščino, nato pa so naju zanimali izbrani primeri, kjer sva preverila prevodne rešitve z upoštevanjem leksikalnih in strukturnih značilnosti avtorjevega umetniškega ustvarjanja. Predvsem naju je zanimalo, kako se zanj značilni izrazi, formulacije, še posebej pa krajevna in lastna imena prenašajo v srbski jezik, kaj je pri tem (neizbežno) izgubljeno ter kako lahko morebiti srbski bralec z lastnim kulturnim spominom delo nadgradi. Pregledala sva, kakšna je tradicija prevodov Cankarjevih črtic, novel in povesti, vse od prvih prevodov z začetka 20. stoletja do danes, v drugem delu razprave pa sva analizirala prevode izbranih besedil. Zaradi velikega števila zapisov v elektronski bazi sva lahko primerjala tudi različne prevode med sabo, tako tiste, ki so nastali v različnih časovnih obdobjih, kakor tudi prevode, nastale v relativno istem obdobju izpod peres različnih prevajalcev.

Ključne besede: Ivan Cankar, kratka proza, prevodi v srbsščino, jezikovne značilnosti

Literarnozgodovinski oris

Literarni zgodovinarji Ivana Cankarja kot pisca najpogosteje označujejo s pomočjo uvrščanja v posamezno literarno obdobje ali smer. Med njimi prevladuje simbolizem kot vrsta izraza znotraj moderne, katere vidnejši predstavnik je – poleg Murna, Župančiča in Ketteja, čeprav se je sam otepal kategoriziranja in teorij (Avsenik Nabergoj 2005: 553–555). Vsekakor v to sfero sodijo poskusi iskanja lastnega izraza, ki se poslužuje simbolov kot sredstva za upovedovanje

lastnih čustev doživljajev in idej. Zanj značilni, prepoznavni simboli so duša, hrepenenje, umetnik. Največkrat želi z zgodbo posredovati spomin na resničen dogodek iz preteklosti, še posebej pa ob tem poudarja svoja občutenja. Nemalokrat so ta neprijetna, kot so na primer obžalovanje, slaba vest, krivda, sram, krivica, razočaranje, obenem pa bežni trenutki radosti, povezanost, hvaležnost, blagor. Njegova dela so tako avtobiografska, osebnoizpovedna in takšna so tudi besedila, ki jih bova v nadaljevanju podrobneje obravnavala. Breda Pogorelec (2011: 179–182) ugotavlja, da Cankar pravzaprav ves čas uporablja deaktualizacijo in bralca z uvodom pripravi na vloženo zgodbo, kar je obenem že povabilo k branju, v njem tudi izrazi stališče glede nauka, sporočila besedila. Navadno natančno opredeli dogajalni prostor in/ali čas, sledijo pa časovni preskoki, retrospektiva.

Obilo pozornosti namenja podrobnostim, potezam obraza, obleki, barvam, kot bi slikal. Da bi širok nabor čustev in podob sveta predstavil publiko, je izredno pozoren pri izbiri besed, pogosto ponavlja glagole ali predloge, s čimer se pripoved ritmizira, našteva sinonime, kopiči pridevnike, da bi čim bolje zajel pomen. Gre torej za introspektivno literaturo, ki odstopa od predhodnega realizma ali celo naturalizma z doslednim opisovanjem resničnosti (Pogorelec 1991: 135–138, 144–147). Kljub temu iz prejšnjih obdobij in tradicij razvije razčlenjeno poved, ki je dolga, polna podredij in bogata, obilna, saj želi pritegniti pozornost in nekaj izpostaviti, druge pa so odrezavo kratke, hipne, kar imenujemo zalomljena dikcija. S tem se potek upočasni, še posebej znana taka poved je »Velik je najin svet, in krasen.«, ki jo je izpostavljala Dušan Pirjevec. Tu je z vejico označen premor, ki daje poudarek. Zanimiva pa je tudi razporeditev pridevnikov na prvo in zadnje mesto, s čimer oklepata jedro *najin svet*. Tudi sicer je besedni red pogosto neobičajen (Pogorelec 1977: 294–298).

Najin prispevek se osredotoča na prevode kratke proze v srbščino, natančneje gre za črtice, torej besedilo z enim manjšim osrednjim dogodkom, kjer fabula navadno ni razvita, v ospredju so vtisi. Sočasno je treba omeniti, da je ponekod besedje s sodobnega vidika zastarelo (kot so izrazi zategadelj, pregrešek, nego, rakev, začuti) (Pezdiric 2009: 8–11, 16–18), kar bova v nadaljevanju še obravnavala.

Prevodni trendi

Za pregled prevodov kratke proze v srbski jezik sva uporabila bazo podatkov Virtualne biblioteke Srbije (cobiss.rs) in zbornik *Ivan*

Cankar v prevodih, ki ga je leta 1977 izdalo Društvo književnih prevajalcev Slovenije. Pri tem pa sva se, zaradi velikega števila naslovov in natančnejše obravnave, omejila zgolj na prevode, izdane na območju današnje Republike Srbije.³ Zaradi obsega prispevka sva se omejila tudi glede na relevantnost, tako nisva vključila vsakega ponatisa iste izdaje ali pa morda revijalnega ponatisa posamezne kratke zgodbe.

Prvi prevod v srbski jezik zasledimo že za časa Cankarjevega življenja, leta 1901, in sicer gre za prevod dveh vinjet,⁴ ki sta v izvorniku izšli leta 1899, ter prevod povesti *Popotovanje Nikolaja Nikiča*, ki je v slovenščini izšla leta 1900. Leta 1902 izide še četrti prevod – črtica *Pred ciljem*. Pod vse omenjene prevode je podpisan M[iloš] Ivković, ki pa na žalost nikjer ni zaveden s polnim imenom.⁵ Ivković je prvotnima prevodoma vinjet dodal še ostale in leta 1907 tako izide prvi prevod v knjižni obliki – *Vinjete*. Ravno zato, ker gre za enega izmed prvih poskusov približevanja proze Ivana Cankarja srbskim bralcem, je toliko bolj zanimivo, da na koncu najdemo odlomek iz vinjete *Ena sama noč* tudi v izvorniku. Razlogi, ki so urednike napeljali k vključitvi slovenskega besedila, najbrž nikoli ne bodo povsem znani, lahko pa sklepamo, da gre za prvi poskus kasnejših dvojezičnih izdaj, ki bralce spodbujajo k bolj angažiranemu in aktivnemu branju.

Čez deset let najdemo dva nova prevoda, in sicer gre za dve kratki zgodbi, *Desetica* in *Pobratim*, v prevodu Ljubice S. Janković, obe objavljeni v *Letopisu Matice srpske* leta 1927. Zanimivo je, da sta objavljeni skupaj s predavanjem *Ivan Cankar*, ki ga je prevajalka imela na Narodni univerzi v Beogradu 9. februarja istega leta.

V tridesetih letih prejšnjega stoletja najdemo dve izdaji kratke proze, *Pripovetke* (1930) v prevodu Ćira Čičin-Šaina in Nika Bartulovića ter *Pripovetke i crtice* (1933) v prevodu Toneta Potokarja. V obeh primerih gre za kompilacije Cankarjevih novel, črtic, vinjet in povesti. V zgodovinsko turbulentnih štiridesetih ponovno izide izbor kratke proze z naslovom *Pripovetke* (1940), tokrat v prevodu Krešimirja Georgijevića, po drugi svetovni vojni pa še prevod *Sluga Jernej i njegovo pravo* (1946) Đuze Radovića, ki postane, kot bomo videli v nadaljevanju, referenčni⁶ prevod skozi celotno 20. stoletje. Ob

³ Razen prevodov *Popotovanja Nikolaja Nikiča* in *Mrtvi nočejo*, ki sta oba izšla v Mostarju (BiH), vendar ju vseeno omenjava, ker gre vendarle za prevodne začetke, za povrh pa je pod prevoda podpisan isti prevajalec, ki je kasneje objavljajl v Beogradu.

⁴ *Jedna sama noć (Ena sama noč)*, *Mrtvi neće (Mrtvi nočejo)*;

⁵ Polno ime navajava v skladu z že omenjenim zbornikom *Ivan Cankar v prevodih*.

⁶ V različnih izdajah in ponatisih ga najdemo še leta 1962, 1963, 1965, 1966, 1967,

tridesetletnici pisateljjeve smrti, leta 1949, izide izbor kratke proze v prevodu Ljuba Jurkovića *Odabrani listovi*.

V naslednjem desetletju pride do najpomembnejših prevodov, ki se tako ali drugače pojavljajo še danes. Đuza Radović se loti prevajanja še ostalih kratkoproznih del,⁷ kot prevajalka Cankarjevih del pa se uveljavi tudi Dora Pilković-Maksimović.⁸ Tedaj so prvič v srbski jezik prevedene *Podobe iz sanj* oziroma *Slike iz snova* v prevodu Jovanke Hrvaćanin. Zanimivo je, da so dela Ivana Cankarja že v petdesetih letih uvrščene v učni program za osnovne šole in so tako vključena v berilo *Na času šolske lektire: naši pripovjedači realisti*.⁹

Leta 1961 ponovno izide izbor kratke proze *Novele* v prevodu Đuze Radovića, Dore Pilković-Maksimović in Jelene Križaj, ki se kot prevajalka tokrat pojavi prvič. Istega leta izidejo še Četiri novele v prevodu Dimitrija Vučenova. Dve leti kasneje pa izide *Moj život* v prevodu Dore Pilković-Maksimović, kar se zgodi skupaj s prevodom *Martina Krpana* Frana Levstika.¹⁰ Istega leta izideta še dve deli v redakciji Milice Carcarachević, in sicer *Sluga Jernej i njegovo pravo, Pripovetke*¹¹ v že znanem prevodu Đuze Radovića ter »Otadžbino ti si kao zdravlje« i druge novele¹² skupaj s prevodom *Pripovetk* Miška Kranjca. Leta 1964 ponovno izidejo *Vinjete*, tokrat v novem prevodu Roksande Njeguš, štiri leta kasneje pa izpod peresa iste prevajalke še prva dvojezična izdaja *Bela krizantema = Bela hrizantema*.¹³ Leta 1968 izide tudi novo berilo, ki ga pripravi Božidar Timotijević, poleg Cankarja pa vanj vključi še Marka Miljanova in Petra Kočića.

V sedemdesetih in osemdesetih letih izhajajo predvsem šolska berila, ki vključujejo do sedaj že znane prevode več avtorjev hkrati.¹⁴

1969, 1970, 1971, 1974 in 1982.

⁷ *Novele* (1950), *Pripovetke* (1959).

⁸ *Novele i crtice* (1951), *Pripovetke* (1959).

⁹ V berilu poleg Cankarja najdemo še Lazo Lazarevića in Petra Kočića. Berilo je bilo ponatisnjeno še leta 1964.

¹⁰ Gre za izdajo beograjske Prosvete, ki je bila skoraj gotovo vključena v učni program; posledično je doživela ponatise v letih 1964, 1965, 1966, 1968, 1969, 1971 in 1974.

¹¹ Ponatis še leta 1965, 1966, 1969 in 1971.

¹² Gre za kompilacijo prevodov Toneta Potokarja, Dore Pilković-Maksimović in Đuze Radovića.

¹³ Rezultat sodelovanja Državne založbe Slovenije in srbske Prosvete.

¹⁴ *Humorističko-satirična i socialna proza* (1971, 1980, 1983), *Lektira: Pripovetke* (1971, 1973, 1975, 1976), *Sluga Jernej i njegovo pravo, Lektira za VII razred osnovnog*

Velja pa izpostaviti delo, ki izide leta 1981, to je *Proza*, izbor katere je za Matico srpsko pripravila Marija Mitrović, vključuje pa tudi nova prevajalska imena. Poleg prevodov Dore Pilković-Maksimović, Roksande Njeguš in Jovanke Hrvaćanin zbirko sestavljajo še prevodi Milorada Živančevića, Emilije Jurišić, Vide Županski-Pečnik, Gojka Janjuševića in Franca Dobrovoljca.

Ob koncu tisočletja najdemo še tri izbore kratke proze: *Pripovetke* (1992), *Crtice i pripovetke* (1994, 1998) in *Desetica: crtice i pripovetke* (1996). Glede na to, da podatki o prevajalcih vsaj v elektronski bazi niso dostopni, sklepava, da gre za starejše prevode. V zadnjem desetletju vidnejših prevodov kratke proze ni, edini zapis, ki ga ponuja elektronska baza, je krajša zbirka *Desetica* iz leta 2014, kjer pa niti v fizični obliki ni nobenega podatka o prevajalcu. Sklepava lahko le, glede na nedosledno rabo ekavice oziroma ijekavice, da gre za kompilacijo starejših prevodov, zbranih z območja celotne bivše Jugoslavije. Res je sicer, da je bil zvezek »poklon uz časopis *Naj*«, kar pa še vedno ne opraviči dejstva, da je prevajalčevo ime izpuščeno.

Če poskusiva povzeti, ugotoviva, da so temeljni prevodi, in tudi v največjem številu, nastajali v obdobju med letoma 1950 in 1970, pri čemer se največkrat pojavljajo prevajalska imena Đuza Radović, Dora Pilković-Maksimović, Roksanda Njeguš in Dimitrije Vučenov. Kasneje se pojavljajo zgolj variacije na temo, v različnih zbirkah in z različnimi izbori. V zadnjem času pa novega pristopa oziroma zanimanja ni zaznati.

Analiza izbranih besedil

Ena sama noč

Kot že omenjeno, je bila ravno vinjeta *Jedna sama noč* prva prevedena v srbski jezik, in sicer že leta 1901, samo tri leta po tem, ko je izšla v slovenščini. V nadaljevanju bova natančneje analizirala ravno ta prevod M. Ivkovića *Jedna usamljena noć*, primerjala pa ga bova s prevodom Toneta Potokarja, *Jedna jedina noć* iz leta 1933, iz zbirke kratke proze *Pripovetke i crtice*.

Sama, osamljena in edina

Prvo razliko opazimo že pri naslovu. Medtem ko Ivković pridevnik »sama« prevaja kot »usamljena«, Potokar izbere pridevnik

vaspitanja i obrazovanja (1982), *Izabrane pripovetke, lektira za VII razred osnovne škole* (1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 2002).

»jedina«. Čeprav sta v širšem smislu obe rešitvi ustrezni, nas mora zanimati, zakaj sta se prevajalca odločila vsak za svojo rešitev. SSKJ kot prvi pomen navaja razlago, da pridevnik sam »izraža, da je kdo brez stikov, povezave ali ni skupaj z drugimi« (SSKJ), in potemtakem je Ivkovičeva izbira pridevnika »osamljen« povsem ustrezna. Pritrjuje mu tudi razlaga gesla »osamljen«, ki pravi, da ta »izraža, da je kdo brez stikov, povezave ali ni skupaj z drugimi« (ibid.). Pomembno pa je, da bi tudi Cankar lahko uporabil pridevnik »osamljena«, ki morda za odtenek bolj namiguje na nekakšno negativno občutje. To nam odpira možnost za drugačno interpretacijo, kot je to vidno v prevodu Potokarja. Zakaj se je ta torej odločil za drugačno rešitev? Odgovor najdemo v dejstvu, da besede »sam« ne dojema več kot pridevnik, ampak kot zaimek, ki »izraža izjemnost, nepričakovanost česa« (ibid.). Ponovno pa je pomembno izpostaviti, da bi Potokarjevo rešitev lahko uporabil tudi Cankar v povsem legitimni slovenski verziji »ena (in) edina noč«. Hkrati se pojavi tudi vprašanje, ali morda Potokar s formulacijo »jedna jedina noč« preveč poudari enkratnost in neponovljivost, ki je v slovenskem izvorniku ni mogoče zaznati. Zanimivo je tudi, da se ne en ne drugi nista odločila za rešitev, ki jo kot prvi pomen ponuja razlaga zaimka »sam«, in sicer, da »izraža omejenost na navedeno« (ibid.). V tem kontekstu bi torej pomenilo, da Cankar omejuje in poudarja trajanje dogodka le na čas trajanja ene noči. Če ponazorimo s parafrazo, bi v tem smislu naslov zvenel »Le ena noč« ali pa »V eni sami noči«.

Če se za pomoč pri izbiri ustreznega prevoda zatečemo k vsebini vinjete, ugotovimo, da bi glede na to, da ta pripoveduje o noči, ko je pripovedovalec zaspal in sanjal o materini smrti in pogrebu, ustrezal Ivkovičev prevod »osamljena« ali pa najin predlog, kjer avtor trajanje omeji zgolj na eno noč, saj bralec šele na koncu izve, da je pripovedovalec zgolj sanjal. Potokarjeva rešitev bi morda prišla v poštev, če bi mati zares umrla in bi to pomenilo enkratno in neponovljivo dogodek. Na koncu je vendarle odvisno od lastne interpretacije in razumevanja, za katero možnost se bomo odločili.

Jedna usamljena i jedina noć

Če zdaj poskusimo primerjati oba prevoda, naletimo na kar nekaj razhajanj. Vsekakor velja izpostaviti dosledno ritmiziranost besedila, s katero Ivković zvesto sledi izvorniku in sam zven izredno približa izvorniku. Na drugi strani pa najdemo kar nekaj poenostavitev, morda zato, ker neposredne ustreznice v srbsščini ne obstajajo ali pa jih je bilo

morebiti nesmiselno na novo ustvariti, saj ciljnemu bralcu ne bi povedale kaj dosti. Naj kot primer navedeva »vežo«, ki jo Ivković prevaja kot »hodnik«, kar je le delno ustrezno, besedo "njuhajoči", ki se nanaša na nosove, kratko malo izpusti, mrzli udi postanejo »telo«, mrtvaški oder »sanduk«, »šuštenje in brenčanje« čebel se zreducira na »zujanje«, "župnišče" pa je preprosto zamenjano z njegovim prebivalcem, »k župniku«, oziroma »kod sveštenika«. Gre za nenatančnosti, ki besedila sicer ne zaznamujejo do te mere, da bi se sam pomen spremenil, vendar pa posegajo v izvornik, Cankarju pripisujejo nekaj, česar ni napisal in so tako posledično neustrezni.

Toneta Potokarja si dopušča veliko več svobode. Sicer v skladijskih strukturah poskuša slediti Cankarju, na primer »[...] i pogledao na nebo [...]« v izvorniku »[...] pogledal sem na nebo [...]«, vendar na ta račun povsem zanemari ostale preteklike, ki jih nudi srbski jezik in s tem besedilo znatno osiromaši. Treba je priznati, da je vsekakor bolj dosleden pri prevajanju predmetnosti. »Vežo« tako prevede s hrvaško besedo,¹⁵ »mrliški oder« ustrezno prevede kot »odar«, glagol »bdeti« razveže v »ostati buden«. Tudi glagol kropiti razveže v opis dejanja, »sipao sam blagoslovenu vodicu«, kar je res njegov osnovni pomen. Ivković je na tem mestu, najbrž zaradi nadaljevanja, kjer pripovedovalec opisuje zven prsti, ki pada po krsti, kropljenje zamenjal z delom obreda, ko prisotni na krsto vržejo pest zemlje in je glagol tudi tako prevedel. Še ena posebnost izstopa, in sicer pogrebci, se pravi tisti, ki gredo za pogrebno povorko. Ivković te zamenja s »poslugo«, Potokar pa jih ustrezno prevede kot »pratioce«.

Čeprav je, kot že omenjeno, Potokar res doslednejši pri prevajanju kulturnospecifičnih izrazov, si pri povsem običajnih formulacijah po nepotrebnem jemlje preveč svobode. Pusto prevede kot »dosadno«, s tihimi koraki kot »nečujnim hodom«, zvezi »ko sem bil študent« doda »odavno jednom«, »afektirano« postane »izveštačeno«, »špičast« nos »prčast«, pri stavku »In pal sem z obrazom na tla« besedno zvezo z obrazom preprosto izpusti. Prav tako zgreši pri prevodu besedne zveze »pretreslo me je do mozga«, kjer mozeg prevede v »mozak«, se pravi v možgane. Težko bi rekli, da je pripovedovalca nekaj pretreslo do možganov, najdemo pa rabo sintagme »do mozga« – se pravi tistega kostnega – v pomenu popolnoma, čisto (SSKJ). Ivković na tem mestu »mozeg« ustrezno prevede kot »srž«.

Na splošno pa sva pri obeh opazila nedoslednosti pri prevajanju glagolskega vida, pri upoštevanju jezikovnega registra in dodajanje

¹⁵ "zajednička ulazna vrata stambene zgrade" (<http://hjp.znanje.hr/>)

osebne glagolske oblike, najpogosteje v obliki pomožnega glagola biti, kjer jih v izvorniku ne zasledimo.

Naj za konec vse skupaj ponazoriva s primerom:

»Moje sestre so **napravljale** mrtvaški **oder**; vse so jokale in časih **celó** na glas.« (Cankar 1899: 224)

»Moje sestre су спремале мртвачки сандук; све су плакале, и каткад сасвим на глас.« (prev. Ivković 1907: 12)

»Mrtvački **odar** su **uredile** moje sestre; plakale su sve redom, nekoje pokatkad čak i glasno. (prev. Potokar 1933: 3)

Pehar suhih hrušk

Znamenita črtica je bila najprej objavljena kot tretji Cankarjev podlistek v *Slovenskem narodu* 24. 1. 1914, sicer pa je bila naslovljena šele z urednikovo redakcijo ob izdaji zbirke *Moje življenje* leta 1920. Vsebina je bila v srbski jezik prenesena štirikrat. Prvi prevod je besedilo doživelo leta 1940 v sklopu prevoda celotne zbirke *Iz moga života*, kot je to ubesedil Krešimir Georgijević, v knjigi pa črtico najdemo pod naslovom *Suve kruške*. Naslednja objava *Suve kruške* sledi devet let kasneje v izboru *Odabrani listovi*, prevajal pa je Ljubo Jurković. Leta 1951 se tekst pojavi oštevilčen le s *III*, kar posnema prvotno objavo v periodiki, prevod Dore Pilković-Maksimović pod zbirnim naslovom *Novele i crtice*. Isto delo je bilo ponatisnjeno še leta 1966 v knjigi *Moj život*. Zadnje medjezikovno posredovanje *Suhe kruške* se je zgodilo leta 2014 pod krovnim naslovom *Desetica*, prevajalec pa ni znan.

Iz mojega življenja do peharja

Če pričnemo z analizo od zgoraj navzdol, najprej opazimo, da so prevodi omenjene črtice dvakrat izšli v splošnem izboru Cankarjevih črtic in dvakrat v prevodu prvotne zbirke *Moje življenje*. Naslov bi najpreprosteje in najbolj enoznačno prevedli *Moj život*, kar je Dora Pilković-Maksimović tudi storila, Krešimir Georgijević pa se je bolj samovoljno odločil za morda bolj poetičen *Iz moga života*, kar bi pomenilo »iz mojega življenja«, torej vsebinsko vendarle ni napačno. Nadalje sva se ustavila še ob dejstvu, da je pehar iz slovenskega naslova v vseh prevodih umanjkal. Kot že omenjeno, je enkrat ohranjeno oštevilčenje, sicer pa je naslov poenostavljen v *Suve kruške*, razen v zadnji prevedeni različici naletimo na *Suhe kruške*. Pri tem je zanimivo, da avtor prevoda ni znan, uporabljen je pridevnik suh, ki ustreza zahodni varianti štoka-

vščine, tudi sicer je uporabljena ijekavica, zapis pa je ciriličen, kot vsi trije ostali prevodi. Nič povednega ni niti pri distributivnih podatkih, saj je knjiga izdana v Beogradu pri založbi Nova Škola v zbirki Najbolji drug, dopisano pa je, da gre za darilo ob nakupu mladinske revije *Naj*. Po drugi strani se zdi rešitev smotrna, kajti glede na prevode besede pehar, ki se pri vsakem prevajalcu razlikuje, bi ta del v samem naslovu le poudaril razhajanja in po nepotrebnem povzročil zmedo. Prvi prevod uvaja »krčag«, Ljubo Jurković predlaga »korpa«, nato srečamo besedo »kotarica« in še »ćup«. Prvi in zadnji izraz sta popolnoma neustrezna, ker pomenita glineno posodo, v tem primeru bi Cankar že prvotno napisal skleda, pehar pa je izključno pleten, ponavadi iz slame ali koruznega ličkanja, zato sta ostala dva predloga veliko ustrežnejša, saj predvidevata pleteno posodo iz šibja, pri čemer pa moramo priznati, da se tudi v »ćupu« shranjujejo oziroma strežejo sadje, oreščki ali kislo mleko, nikakor pa ne v »krčagu« oziroma vrču, saj vanj sodijo le tekočine.

»Mati je imela vrhan pehar suhih krušek.« (Cankar 1920: 12)

»Мати је имала пун крчаг сувих крушака.« (prev. Georgijević 1940: 11)

»Мајка имађаше до врха пуну корпу сувих крушака.« (prev. Jurković 1949: 1)

»Мајка је имала пуну котарицу сухих крушака.« (prev. Pilković-Maksimović 1951: 81)

»Мати је имала пун ћуп цухих крушака.« (b. n. p. 2014: 5)

Kar zadeva kulturno specifične pojme, se nasploh prevod iz let 1951 in 1966, torej Dore Pilković-Maksimović, izkaže za doslednega in izredno premišljenega. Poleg besede »peč« je zapisana podčrtna opomba, ki bralcu pojasnjuje, da gre za veliko zidano peč, na kateri se lahko sedi,¹⁶ saj prevajalka meni, da glede na arhitekturne značilnosti srbski bralec tega sam ne bi mogel predvideti, saj krušne peči slovenskega tipa v njihovem prostoru niso razširjene. Kljub temu srbska ustreznica obstaja, to je »zapećak«, v vsakem primeru pa je narobe, da se izraz kar izpusti, če ne gre drugače, se ga opiše.

V zagati zaradi pomanjkanja kulturnega konteksta bi se lahko znašli omembi velike maše. Seveda je s tem mišljen praznik Marijino vnebovzetje, ki ga rimokatoliški in pravoslavni kristjani praznujejo vsako leto 15. avgusta oziroma 28. avgusta po gregorijanskem koledarju. Torej je praznik znan tudi srbskemu bralcu, vendar Pilković-Maksimović

¹⁶ "Зидана велика пећ на којој се може лежати. - Прим. прев." (1951: 82)

tu izbere povsem navadna maša (»posle službe u crkvi«), s čimer zanemari prazničnost tega dne. Jurković sintagmo prevede dobesedno »po velikoj liturgiji«, neznan prevajalec pa »poslije velike mise« in enako tudi prvi prevod »posle velike mise«, kar je vendarle primerneje, saj je »liturgija« povezana s pravoslavljem, »misa« pa rimokatolištvom, vendar ne pomeni praznične maše 15. avgusta. V vsakem primeru se prvotni pomen izgubi, ker se pridevnik velika nanaša na Marijin praznik in ne na glavno nedeljsko mašo. Če bi želeli ohraniti zeleno konotacijo, bi bilo ustrezneje reči »Velika Gospa« ali morebiti »Velika Gospojina«, kot temu prazniku pravijo pravoslavni verniki v Srbiji.

»Nekoč, v nedeljo po **véliki maši**, [...]« (Cankar 1920: 14)

»Једном у недељу после велике мисе, [...]« (prev. Georgijević 1940: 12)

»Једном, у недељу по великој литургији, [...]« (prev. Jurković 1949: 2)

»Једном, у недељу после службе у цркви, [...]« (prev. Pilковић-Maksimović 1951: 83)

»Једном, у неђељу послџе велике мисе, [...]« (b. n. p. 2014: 6)

Poleg tega srečamo še eno predmetnost, tako imenovane mesarjeve klade (Cankar 1920: 14).

»Tako sva se gostila dan za dnem, pod večer, ko so se drugi podili po ‚mesarjevih kladah‘, ko je bila mati pri sosedi, oče pa v krčmi.« (ibid.)

»Тако смо се гостили из дана у дан, увек предвече, док су други јурили по месаровим трупцима и док је мама била код суседе, а отац у крчми.« (prev. Georgijević 1940: 12)

»Тако смо се чистили из дана у дан, предвече, када су други трчали и верали се по ‚касапиновим пањевима‘ када је мајка била код комшинице, а отац у крчми.« (prev. Jurković 1949: 2)

»Тако смо се гостили из дана у дан, обично предвече, док су се остали јурили по ‚месаровим кладама,‘ док је мајка била у комшилуку, а отац у кафани.« (prev. Pilковић-Maksimović 1951: 83)

»Тако смо се гостили из дана у дан, увијек пред вече, док су други јурили по месаровим трупцима и док је мати била код сусједа, а отац у крчми.« (b. n. p. 2014: 6)

Pilković-Maksimović to prevede v »mesarove klade«, v prevodu se pojavijo še »mesarovi trupci« pri Georgijeviću in neimenovanem

prevajalcu, vendar obakrat brez navednic, še bolj zaznamovano pa je pri Jurkoviću »kasapinovi panjevi«. Pravilno sta upoštevana oba dela besedne zveze, vendar je le-ta že v izvirniku zapisana z navednicami. To nakazuje na zaznamovan pomen, kajti res je, da brez te oznake niti slovenskemu bralcu vsebina ne bi bila razumljiva. Mesarjeve klade so namreč del Vrhnike, kjer so nekoč odlagali iz gozda privlečene hlode, kar pa zagotovo celo večini Slovencev ni znano. Le sprašujemo se lahko, kaj kateri koli bralec ob prvem branju brez podanih dodatnih informacij sploh razume ob tem izrazu, morda bi lahko mislil na mesarsko klado, vendar je jasno, da ne, zato je bi bilo za vse izdaje – domače in tuje – obzirno do bralčeve recepcije vstaviti opombo, kjer bi bilo to ime razloženo.

Ravno v odstavku, kjer je opisano običajno vsakodnevno večerno dogajanje, izvemo, da so se otroci podili po že omenjenih mesarjevih kladah, mati je bila pri sosedu, oče pa v krčmi. Tu zopet naletimo na raznovrstne rešitve. Glagol poditi se je v vseh prevodu nadomeščen z glagolom »juriti«, le v Jurkovičevem je razčlenjen v daljšo sintagmo, sestavljeno iz dveh glagolov, »trčati« in »verati se«, kar pomeni, teči in plezati, skratka, prevajalec vpeljuje nekoliko svojstven pogled na njihovo dejavnost. Prvi prevod je pri očetovih in materinih dejanjih najnatančnejši, ostali pa so popačili izvorni pomen. Drugi prevod uporabi besedo »komšinica«, kar je značilno za srbsko okolje, oče pa je v krčmi, kar v obeh jezikih označuje preprost gostinski obrat, kjer se točijo pijače. Enako se pojavi v četrtem prevodu, medtem ko je v tretjem »kafana«, torej tudi gostinski lokal predvsem s pijačami, vendar so tam vsaj nekoč primarno stregli kavo, po kateri je objekt dobil ime, in slaščice, izraz pa pripada predvsem srbskemu okolju, kar pomeni, da je prevod zelo prilagojen lokalni bralni publiki, vendar je hkrati utemeljenost zamenjave izraza vprašljiva, ker obstaja slovenski krčmi enakovredna beseda »krčma«. Še večja odstopanja se zgodijo pri materi, ki se v tretjem prevodu znajde kar sredi sosesčine oziroma je to »komšiluk« namesto ene same sosede, najhujša napaka pa je storjena v četrtem prevodu, kjer je soseda spremenila spol, torej je mati pri sosedu, čeprav je obenem dopustna tudi razlaga, da je to posplošeno, da je pri sosedih ali sosedah, ker imata rodilnik moškega spola ednine in moške ter ženske množine enako končnico, zato se oboje zapiše »kod susjeda«.

Omeniti velja še nekaj drobcev, za katere bi danes lahko presodili, da zvenijo arhaično, in zanima nas, kako so se s tem izzivom soočili prevajalci v srbsščino. Za pehar je večkrat napisano, da je vrhan, danes

bi rekli zvrhan, se pravi, poln do vrha, roba. Prvi prevod to poenostavi v »pun«, drugi že stopnjuje z natančnejšim prislovom »do vrha punu korpu«, v tretjem in četrtem pa je pehar spet le poln. Sama predlagava še »dupkom pun«, kot primerna pridevnika pa »prepun«, »pretovaren«, saj bi v celoti zajela obilje košarice. Druga nedoslednost v neposredni povezavi s peharjem je vidna pri hruškah, ki v izvirniku drčijo navzdol, v prevodih pa padajo, letijo ven (»padati«, »ispadati«). Glede na redkost in sam pomen glagola drčati izpostavlja kot možno ustreznico še »kliziti«. Obenem pozdravlja dobre približke pri ekspresivni izjavi, da je sestra tiho smuknila iz sobe. Prvi prevod pravi, da se je Lina »izgubila«, torej je izginila, drugi predlaga glagol »izmaći«, torej pobegniti, izvleči se, tretja različica dodaja »šmugnuti«, se pravi naglo pobegniti, švigniti, zadnja pa ponovi prvo rešitev.

»Saj je bil vrhan pehar, da so doli drčale, zdaj pa je že kar do roba vsahnil!« (Cankar 1920: 14)

»Та крчаг је био пун крушака тако да су све падале из њега, а сада је потпуно празан.« (prev. Georgijević 1940: 12)

»Та корпа је била пуна до врха, тако да су све доле падале, а сада се испразнила чак до руба!« (prev. Jurković 1949: 2)

»Па котарица је била препуна, испадале су из ње, а сад се слегла до руба!« (prev. Pilkoivić-Maksimović 1951: 83)

»Та ђуп је био пун крушака тако да су све падале из њега, а сад је потпуно празан.« (b. n. p. 2014: 6)

Opazna zadeva, ki variira, sta uvodni in zaključni odstavek. Vsebujeta ga le drugi in tretji prevod, drugod je to preprosto izpuščeno, kar ni nikakor zabeleženo, kaj šele pojasnjeno.¹⁷ Ta izpust lahko zaznamo šele s primerjavo z drugimi izdajami oziroma izvirkom. Pravzaprav gre za okvirno zgodbo oziroma motivacijo.

»Navsezgodaj sem občutil in izkusil žensko zapeljivost in njeno izdajalsko hinavščino.« (Cankar 1920: 12)

»Врло рано осетио сам и искусио како женска може да човека наведе на зло и издајнички превари.« (prev. Jurković 1949: 1)

»Врло рано сам осетио и искусио женско завођење и издајничку дволичност жена.« (prev. Pilkoivić-Maksimović 1951: 81)

¹⁷ Najverjetneje gre za urednikovo in ne prevajalčevo redakcijo.

Dora Pilković-Maksimović žensko zapeljivost povzame z »žensko zavodenje«, Ljubo Jurković pa uporabi daljšo formulacijo »kako ženska može da čoveka navede na zlo«, izdajalska hinavščina je pri njem »izdajnička prevara«, pri Pilković-Maksimović pa »izdajnička dvoličnost«. Na tem mestu želiva opozoriti na omejeno svobodo prevajalčeve izbire, kajti slednja lahko pomen in prizvok celotne povedi do cela spremeni. Neustrezno je torej izraze poljubno spreminjati, dodajati lastne ideje z daljšanjem povedi in pretiravati.

Slamniki

Cankar je črtico prvič objavil leta 1910 v *Ljubljanskem zvonu*. Za prvi prevod v srbščino Šeširići sta poskrbela Ćiro Ćičin-Šain in Niko Bartulović leta 1930 v zbirki *Pripovetke*. Nato leta 1951 sledi objava Šeširići v knjigi *Izabrana proza*, ki jo je uredil Boris Zihelr, prevajalec pa ni naveden, vendar je ob prebiranju kmalu očitno, da gre pravzaprav zgolj za ponatis prvega prevoda, nekaj razlik je le pri ločilih. Pri tej izdaji je zanimivo, da sta istega leta pri isti založbi izšli dve različici istega dela, razlika je le v zapisu – en je ciriličen, drug latiničen, kar dokazuje, da je založba želela prevod približati čim širšemu krogu bralcev. Naslednja je po besedilu segla Dora Pilković-Maksimović, njen prevod Šeširići je objavljen v knjigi *Martin Krpan* Frana Levstika in *Moj život* Ivana Cankarja, torej gre za reprezentativna slovenska klasika v združeni objavi. Zadnji prevod z istim naslovom je iz leta 2014 v delu *Desetica*, kjer pa, kot je že omenjeno, prevajalčevo ime ni navedeno.

Od Rožnika do hodnika in od rdeče do vriščeče

Nemudoma morava opozoriti, da je nekaj podrobnosti v prevodih izpuščenih. Gre za dele pred nagovorom učiteljice. Izvirnik tu prekine pripovedovanje z velelnikom stoj, nato pa preide v drugoosebno spraševanje. Drugod je to zanemarjeno, najnatančnejša pa je Dora Pilković-Maksimović, ki to ohrani kot »stani«. Ravno učiteljica je označena kot mlada mati edinca, ta atribut pa opazimo le pri omenjeni prevajalki. Na določenih mestih je najti še nekaj odstopanj.

»Lani ga je nosila še mati sama; le ob lepih nedeljah, ko se je napotila na Rožnik.« (Cankar 1910: 454)

»Још лане га је носила сама мати; само по лепим данима и у недељу, када би пошли на Рожник.« (Ćičin-Šain, Bartulović 1930: 210)

»Još lane ga je nosila sama mati; samo po lepim danima i u nedelju, kada bi pošli na Rožnik.« (prev. Pilković-Maksimović 1951: 48)

»Још лани га је носила сама мати; само по лијепим данима и у недјељу, кад би пошла на Рожник.« (b. n. p. 2014: 43)

Cankar piše, da je mati nosila slamnik le ob lepih nedeljah, ko je šla na Rožnik, vendar niti en prevod tega ni pravilno povzel. Vsi so sintagmo razvezali na lepe dni in nedelje, torej je mati slamnik nosila pogosteje, ne le ob nedeljah, ki so posebni dnevi, pa še to samo ob sončnem vremenu, torej redko. Razen tega so prevajalci zgrešili dve muhi na en mah. Starejša prevoda trdita, da mati ni sama hodila na Rožnik, le tisti iz leta 2014 je skladen z izvirnikom, se pravi, »kad bi pošla na Rožnik«. Pri Dori Pilković-Maksimović je razloženo tudi, da je otrok poljubil grobo roko oziroma »grubu ruku«, ki je slamnik podarila, povsod drugod pa je to »neblagodarna roka«. To bi pomenilo nehvaležno roko, kar pa je daleč od izvirnika. Sugestivno jih je verjetno zapeljala prejšnja omemba roke, ki ni bila blaga.

»Darovan je bil; ali roka, ki ga je dala, ni bila blaga; vrgla je malovredni dar kakor smeti na smetišče; otrok ga je sprejel ponižan ni osramočen in je še poljubil neblago roko.« (Cankar 1910: 454)

Obratno je ta prevajalka slabše izbrala prevedek »razdragati se«, torej razveseliti, razživeti se, ostali pa »zagrejati se«, ki je ustreznica slovenskega izvirnika, ki pravi, da so bili otroci razgreti. Otroci so žareči, Pilković-Maksimović morda zajame malenkost spremenjen pomen z besedo »zajapurena«, ki cilja na rdečo obarvanost obraza, drugi pa »vatrena«, kar se nanaša le na ogenj, ni običajen pridevnik za opisovanje obraza. V tem primeru je smiselnejša raba pridevnika »razžaren« ali »blistav«, Pilković-Maksimović pa »zajapurena« uporablja tudi tam, kjer ostali izberejo »zagrejana«, Cankar pa razgreta, kar pomeni, da prevajalci niso dovolj natančni. S prevedkom nas taista prevajalka ponovno prepriča z glagolom »pocikivati«, medtem ko ostali uporabijo splošnejši »vrištati«. Cankar je izhajal iz vriskanja, ki semantično že vsebuje oglašanje z visokimi toni predvsem zaradi veselja in se potemtakem prvi glagol bolje umešča v kontekst, saj je druga možnost brez posebne zaznamovanosti, opisuje le sam zvok.

Zaustavimo se še ob veži, ki je pravzaprav povezovalni prostor v hiši, od koder vrata vodijo v različne prostore, kuhinjo, sobe. Ćiro Ćičin-Šain in Niko Bartulović ter neimenovani prevajalec so se napačno

odločili za besedo »kapija«. Izraz je neustrezen, ker označujeta zunanje prostore, ki so sicer pokriti, vendar niso znotraj hiše. V slovenščino bi ga prevedli kot glavna vhodna vrata, nadstrešek, napušč. Podobno Dora Pilković-Maksimović uvaja »trem«, ki je lahko veranda, arkada ali pokrit hodnik. Lahko je skupni vhod v stanovanjsko zgradbo, kar je tudi »haustor«, vendar je to običajneje za novejše bloke. Veža je značilna za kmečko hišo in bi lahko bila tudi »hodnik«, čeprav ta beseda v enakem pomenu obstaja tudi v slovenščini, vendar je avtor ni izbral, saj je hodnik ožji in daljši, veža pa je kot samostojna soba, lahko ima še prostor za kakšno omaro, zato predlagava »predsoblje«.

Vrzdenc

Gre za kratko zgodbo iz zbirke *Podobe iz sanj*, besedilo pa je bilo najprej objavljeno v časopisu *Dom in svet* leta 1917. Prvi prevod v srbsčino je izšel leta 1930 v zbirki *Pripovetke* Ćira Čičin-Šaina in Nika Bartulovića, naslednja pa je delo prevedla Dora Pilković-Maksimović.

Zgodba govori, kot je naslovljena, o Vrzdencu, rojstnem kraju pripovedovalčeve matere, ki pa se nahaja v okolici Vrhnike, natančneje v Horjulski dolini, kot je uvodoma razloženo. Nenavadno je, da sta oba prevajalca zapisala »Horlujaska dolina«. Kljub manjšemu in menda ne preveč znanemu kraju bi se o tem dalo pozanimati pri kolegih ali znanjih, nenazadnje na zemljevidu ali v kakšni knjigi. Težko verjamemo, da sta se oba prevajalca zatipkala na istem mestu pri istem imenu in tega pred tiskom nihče ni opazil. Naslednji vprašljiv pojem je svetilka, ki jo pripovedovalec drži v roki, ko po hiši išče mater. Prvi prevod na tem mestu uporablja kar besedo »sveća«, kar pa ni popoln prevedek, ker beseda sveća z enakim pomenom obstaja tudi v slovenščini, potemtako bi jo avtor lahko sam uporabil, če bi mislil na običajno svečo iz voska in stenja. Najverjetneje gre za svetilko na olje oziroma petrolejko, lojevko ali na plin, ki so tudi prenosne, današnjih baterijskih pa seveda tedaj še ni bilo, zato je edini upravičljiv razlog za uporabo sveče v srbskem prevodu, da druga svetila niso bila razširjena in bi zato bralcu dajalo napačen vtis o socialnem statusu Cankarjeve družine ali če je tedaj izraz »sveća« označeval vsa svetila. Po najinem mnenju je primeren ekvivalent uporabila Dora Pilković-Maksimović, to je »lampa«, ki se pogovorno pojavlja tudi v slovenščini, je pa nemškega izvora. S svetlobo pa je povezana tudi solnčna nedelja v zadnjem odstavku črtice. Prvi prevod je zopet zgrešen, saj pravi »ta čudna nedelja«. Na srečo to drugi prevod spremeni v »ta sunčana nedelja«. V istem prevodu se večkrat

opazi, da prevajalec popravlja in skuša nadgraditi izvirnik, medtem ko drugod kakšen del izpusti, na primer:

»Dokler se svetloba nazadnje veličastno ne izlije v ono, ki je zadnja in večna; ter je tako **izpolnjena obljuba**, srcu dana, in **doseženo plačilo** za verno zaupanje.« (Cankar 1917: 92)

»Док се светлост кончано не прелије у оно, што је последње и вечно; и тако бива испуњено обећање, задано срцу, и бива постигнута награда на верно уздање.« (prev. Čičin-Šain, Bartulović 1930: 208)

»Док се најзад светлост величаствено не прелије у оно последње и вечно; и тако не испуни обећање, задано срцу, не добије награду за верно уздање.« (prev. Pilković-Maksimović 1966: 110)

Obenem želiva poudariti še pestro paleto časov, ki jih srbski jezik ponuja in so uporabni zlasti pri književnosti, saj v govoru nekaterih izginjajo in so prisotni le še v sledovih ali v določenih južnosrbskih narečjih. V prevodih obravnavane črtice nedvomno prevladuje raba sedanjika oziroma prezenta za okvirno zgodbo, ko govori o vasi, in na koncu, ko se sprašuje, kdaj bo prišla ta ura, ko se bo z materjo odpeljal tja. Primer: »Сетим се Врзденца, кад ми је у души лед[...]« (1930: 208). Pripovedovanje o preteklem dogodku je postavljeno v preteklik oziroma perfekt, na primer: »Никада нисам био у Врзденцу и знам да нећу никада тамо отићи.« (1966: 108). Vanj je vključen še dialog, ki vsebuje običajni prihodnjik oziroma futur I, kot je v primeru: »Кренућемо сутра рано, биће недеља и биће сунце.« (1966: 110). Obstaja še predprihodnji čas (»predbudoće vremek») oziroma futur II, ki ga jasno vidimo v naslednjem stavku, saj se pojavlja ob drugem dejanju v prihodnosti: »[...] да ћу у часу када се будем морао спремити на последње путовање угледати колибу [...]« (1930: 206). To je seveda struktura, ki je Cankar ni zapisal, saj je ni niti mogel glede na to, da v slovenščini obstaja le en tip prihodnjika, vendar je izredno dobrodošla. Srečamo tudi predprihodnjik oziroma pluskvamperfekt, ki ga sicer poznamo v slovenščini, vendar se zelo redko uporablja, najpogosteje v književnosti, in njegova raba je zaznamovana. Cankar ga ni uporabil, najdemo pa ga v obeh prevodih (»Једном ме беше обузела мисао [...]« (1930: 206)). Poleg teh dveh, obstajata še dva preteklika, dovršni in nedovršni določeni pretekli čas, torej aorist in imperfekt, vendar se v prevodih ne pojavita, čeprav bi bilo kje tudi možno. En delček sva si zamislila takole:

»Zdi se mi prav zares, da sva nekoč stala z materjo na hribu ter gledala nanjo. Zgodaj zjutraj je bilo, mislim, V dolini so bile še bele megle, iznad megla se je vzdigal holmec, na holmcu je bila cerkev z visokim obzidjem in na to cerkev je sijalo žarko solnce. Na materinem obrazu je odseval ta nebeški svit, Iztegnila je roko in je pokazala na cerkev.« (1917: 91)

Uistinu, čini mi se da **smo** nekad s majkom **bili** na bregu i **gledali** ga. Mislim da **beše** to u rano jutro. U dolini još **ležahu** bele magle, nad maglama **se dizaše** brežuljak, na brežuljku **beše** crkva, s visokom ogradom, i na tu crkvu **sijaše** žarko sunce. Na majčinom licu **se odrazila** ta nebeska svetlost. **Pružila mi je** ruku i **pokazala** prema crkvi.

Sicer je aorist problematičen, kajti končnice za drugo in tretjo osebo ednine so prekrivne s sedanjiškimi in lahko narobe razumemo, obenem pa bi lahko pomislili da gre za historični sedanjik. Tudi to je eden izmed razlogov, da je raba sčasoma pešala in sta se oba omenjena časa zlila v običajni preteklik, perfekt. Morda bi lahko predvidevali tudi, da je slovenski izvirnik sugestivno deloval na prevajalce, da so se držali osnovnih oblik, saj prav tako nisva opazila uporabljenih da-struktur, temveč se dosledno pojavlja nedoločnik oziroma infinitiv.

Skodelica kave

Prvi prevod Cankarjeve črtice *Skodelica kave*¹⁸ najdemo v zbirki *Pripovetke* iz leta 1930, v prevodu Ćire Čičin-Šaina in Nika Bartulovića. Kasneje najdemo še vsaj tri izvirne prevode in ogromno število ponatisov, pri katerih pa prevajalec ni vedno naveden. V najini raziskavi se bova osredotočila predvsem na prevode z znanimi prevajalci – kot že omenjeno na prevod Šaina in Bartulovića iz leta 1930, Ljuba Jurkovića iz leta 1949, Dore Pilković Maksimovič iz leta 1951 in Dimitrija Vučenova iz leta 1987.

Skodela, skodelica – šolja, šoljica

Naj se ponovno ustaviva na začetku, pri naslovu. Zanimivo je, da so se vsi prevajalci odločili »skodelico« prevesti kot »šoljica«. Čeprav je res, da slovenska pripona -ica, načeloma označuje pomanjševalnico, gre pri skodelici za že leksikalizirano obliko, ki, vsaj v kontekstu kave, čaja ipd., ne pomeni več majhne skodele, kot bi pričakovali, ampak posebno vrsto posode za pitje, čemur povsem ustreza srbska beseda

¹⁸ V izvirniku je črtica prvič izšla v časopisu *Ljubljanski zvon* leta 1910, kasneje pa v zbirki *Moje življenje* leta 1920.

»šolja«. Če pogledamo definicijo besede »šolja« v srbskem slovarju, najdemo zapis: »manja, obično porcelanska posuda sa drškom, iz koje se pije mleko, kafa, čaj i dr.«, medtem ko pri besedi »šoljica« stoji zgolj oznaka, da gre za pomanjševalnico (*Rečnik srpskoga jezika*).

Upravičeno lahko torej podvomimo o ustreznosti rabe pomanjševalnice, saj v izvirniku konotacije, da gre za majhno posodo, pač ni, in ne samo to, beseda sama po sebi ne nosi nobene reference o velikosti označenca. Gre torej za, znotraj določenega konteksta, leksikalizirano obliko oziroma ustaljeno besedno zvezo, ki bi ji povsem brez zadržkov lahko pripisali srbsko ustreznico »šolja«.

Zanimivo je tudi, da prevod Vučenova iz leta 1987 ne vključuje začetnega pasusa, kjer Cankar razglablja o teži in vrednosti greha. Temu po vsej verjetnosti botruje dejstvo, da je bil prevod izdan v berilu za sedmi razred osnovne šole, pri čemer so avtorji sklenili prvi del zamolčati. Glede na to pa lahko jasno vidimo, kakšen je bil didaktični naboj in kam je bila usmerjena pozornost.

Šoljica kafe – štiri variacije na temo

Pripombe glede štirih analiziranih prevodov so, kakor bomo videli v nadaljevanju, v osnovi podobne kakor pri prejšnjih analizah. Eden izmed redkih kulturološko zaznamovanih pojmov, s katerim si prevajalci niso dosti belili glave, je izba, saj so jo vsi prevedli kot »soba«, čeprav ima lahko tudi drugačno konotacijo. SSKJ pravi, da je izba »soba, navadno manjša«, v narečju pa tudi »glavni stanovanjski prostor v kmečki hiši«. Glede na to, da pripovedovalec opisuje, kako se je prebudil in videl mater sedeti za mizo, lahko predvidevamo, da je rabljen drugi pomen – glavni stanovanjski prostor v kmečki hiši, čemur bi danes rekli dnevna soba - in srbska ustreznica »soba« pomena ne prenese v celoti.

Ponovno lahko najdemo tudi raznorazne dodatke, ki jih v izvirniku ne najdemo. Tako Čičin-Šain in Bartulović dodata osebni zaimsek »ga« v stavku »[...] zabolí ga i zapeče tolikom snagom [...]«, v izvirniku »[...] zabolí in zapeče s takšno silo [...]«, »noč«, v izvirniku brez pridevnika, postane »mrkla«, »nepoznan« pa »še nepoznan.« Na določenih odsekih lahko najdemo tudi poenostavitve, ki bi se jim prevajalci lahko enostavno izognili – »madež« postane »senka«, »krvaveč« pa »krvav«, razen pri Dori Pilković-Maksimović. ki pridevnik spremeni v glagolsko obliko »krvavi«. Vsi razen Pilković-Maksimović tudi pridevnik zlagan v besedni zvezi »zlagana tolažba«, ki ga ta bolj ustrezno prevede kot »lažan«, drugi prevajajo kot »varljiv«, kar ni nujno ustrezno.

Eden izmed glagolov, ki je spodbudil različne rešitve, je postlati:

»Postlal sem si v senu [...]« (Cankar 1910: 400)

»[...] наместио сам си лежак [...]« (prev. Čičin-Šain in Bartulović 1930: 203–204)

»[...] постелју сам простро [...]« (prev. Jurković 1949: 13)

»[...] наместио сам себи постелју [...]« (prev. Pilković-Maksimović 1951: 142)

»[...] начинио лежак [...]« (prev. Vučenov 1987: 100)

Ob določenih pridevnikih, kjer popolne ustreznice ni mogoče najti, je preoblikovanje v opisni prilastkov odvisnik smiselno,¹⁹ ni pa na mestu, kadar obstaja povsem legitimna ustreznica v obliki pridevnika. Tako najdemo pridevnika »neizbrisljiv« in »nepozabljiv« v srbskih ustreznicaх »neizbrisiv« in »nezaboravan« le pri Pilković Maksimović, medtem ko ju Čičin-Šain in Bartulović razvežeta v »Ne može se ni izbrisati, ni zaboraviti.«, Jurković pa ju celo prilepi na prejšnji stavek in pravi, »[...] ne opršta se, ne briše se, ne zaboravlja.«

Dvomljiv je tudi prevod na mestu, kjer Cankar govori o razliki med »pregreškom« in »hudodelstvom«. »Pregrešku« bi v sodobni slovenščini rekli prekršek, v prevodu pa ga najdemo v obliki »pogreške« in »greške«. V slovenščini bi se to torej glasilo kot napaka, pomota in je zato morda ustrežnejši prevod »prekršaj«.

Izpostaviti morava tudi dve napaki. In sicer Šain in Bartulović stavek »Ali nisi lupil jabolka [...]« prevedeta »Zar nisi ljuštio jabuke [...]«. V izvorniku je jabolko srednjega spola in v Cankarjevem stavku v rodilniku (jabolko, jabolka), torej ne gre za množinsko tožilniško obliko, ki pa res zveni isto. V srbskem jeziku je jabolko ženskega spola - jabuka, jabuke -, vendar na tem mestu skladnja zahteva tožilniško rabo, zato je edina logična razlaga, da sta prevajalca slovenski rodilnik zamenjala za tožilnik množine. Seveda bi bilo lahko že iz konteksta jasno, da je nemogoče hoditi in lupiti več jabolk hkrati. Napako ponovi tudi Jurković, Pilković Maksimović pa vendarle pravilno prevede »[...] ljuštio jabuku [...]«. Pri Šainu in Bartuloviću najdemo napako tudi pri prevodu stavka »[...] je lahko zabrisati s kesanjem in blago mislijo [...]«. Kesanje prevedeta kot smeh, pri čemer ni povsem jasno, od kod vlečeta vzporednice – morda zaradi podobno zvonečega srbskega glagola »kesiti«, ki

¹⁹ Kakor zgoraj P. M. "krvaveč" – "krvari" .

v slovenščini pomeni režati se. Pri drugih prevajalcih podobne napake nisva odkrila, jim je pa zato preglavice povzročal pridevnik »prosojen«. Cankar ga rabi v zvezi »prosojna senca«, ki bi jo lahko preprosto, kot je to storila Pilković Maksimović, prevedli kot »prozračna senka«, morda tudi kot »providna, prozirnna«. Bartulović, Šain in Jurković so se zapletali s samostalnikom »prisoj« in so stavek prevedli kot »senke« »iz« oziroma v »prisoju«. S tem so tudi sam pomen kodirali, saj ni povsem jasno, kakšne naj bi bile sence s prisojne, se pravi sončne strani.

Ponovno se za problematično izkaže tudi ustrezno prevajanje glagolskega vida. Naj ponazoriva s primerom:

»**Včasih sem se ponoči vzbudil**, pa sem videl v temi, da **je bila** mati **vstala** iz postelje in da **je sedela** za mizo.« (Cankar 1910: 400)

»Неколико пута сам се пробудио, и видео у мраку, како је мајка устајала са постеље и седала за трпезу.« (prev. Čičin-Šain, Bartulović 1930: 2013)

»Понекад сам се ноћу будио, и у мраку видео, да је мајка устала из постеље и да је седела за столом.« (prev. Jurković 1949: 13)

»С времена на време, бих се пробудио и видео у мраку да је мати устала из постеље и седела за столом.« (prev. Pilković-Maksimović 1951: 142)

»Неколико пута сам се будио, и видео мајку како устаје и седа за сто.« (Vučenov 1987: 100)

Na drugih mestih so si prevajalci dopuščali več poenostavitev, na primer pri stavku »[...] za katero sem ogoljufal njeno ljubezen«. Pri Čičin-Šainu, Bartuloviću in Jurkoviću najdemo ohranjeno besedno zvezo »za koju sam prevario/prevarih njenu ljubav«, pri Pilković-Maksimović in Vučenovu pa naletimo na uporabo drugih besed, ki ne slogovno ne pomensko ne sledijo izvorniku – »koju je očekivala njena ljubav«.

Prevod Vučenova je nasploh tisti, ki si mestoma dovoljuje največ, predvsem nerazumljive, svobode. Namero »da bi vzkriknul od bolečine« prevede z realizacijo »da sam kriknuo od bola«, stavek »Zaželel sem si je.« obogati z lastno interpretacijo »jednostavno, eto, poželeo sam je.«, drugod pa povsem brez težav dodaja svoje domislice, kot na primer pri stavku »Razgled moj je bil siv, razglodan zid«, ki ga spremeni v »Umesto da pukne vidik isprečio se siv i polurazrušen zid.«.

Zanimivo je, da je vsak od prevajalcev prišel do svoje rešitve tudi pri tako pogostem pojmu, kot je Cankarjeva »duša«.

»Rad bi človek lagal sam sebi v dušo.« (Cankar 1910: 399)

»Човек би хтео да завара самог себе.« (prev. Čičin-Šain, Bartulović 1930: 202)

»Човек би у души сам себе хтео да слаже.« (prev. Jurković 1949: 12)

»Човек би радо слагао сам себе.« (prev. Pilković-Maksimović 1951: 141)

Čeprav vsi pomensko ustrezno prevedejo stavek, le Jurković v prevodu ohrani besedo duša, kar se nama, glede na res pogosto, če ne celo slavno Cankarjevo rabo te besede in glede na razdelanost pojma, zdi skoraj nujno potrebno.

Namesto zaključka

Seveda je, kot sva že omenila, na koncu vse odvisno od prevajalčeve kompetentnosti in integritete. Določene stvari je že zaradi narave jezika, ciljnega ali izvirnega, treba predrugačiti, vendar meniva, da bi prevajalec vedno moral upoštevati izvirnik. Lastne interpretacije in mnenja v prevod nikakor ne sodijo. Naj za razmislek izpostaviva še en kulturni primer, kjer se je vsak prevajalec ponovno odločil za svojo rešitev in se jasno vidi, da je vsaka možna, vendar se je na koncu za eno treba odločiti in za njo argumentirano stati.

»Ne maram zdaj.« (Cankar 1910: 401)

»Сада не марим.« (prev. Čičin-Šain, Bartulović 1930: 204)

»Сада нећу.« (prev. Jurković 1949: 14)

»Сад ми не треба.« (prev. Pilković-Maksimović 1951: 143)

»Сад ми се не пије.« (prev. Vučenov 1987: 101)

Viri

- Ivan CANKAR 1899: *Vinjete*. Ljubljana: Schwentner.
—, 1907: Вињете. Прев. М. Ивковић. Београд: Књижарница Боже О. Дачића.
—, 1910: *Skodelica kave*. *Ljubljanski zvon* 30/7. 399–401.
—, 1910: Slamniki. *Ljubljanski zvon* 30/7. 453–454.
—, 1917: Vrzenec. *Dom in svet* 30/3–4. 91–92.
—, 1920: III. *Moje življenje*. Ljubljana: Zvezna tiskarna. 12–15.

- –, 1930: Приповетке. Прев. Ћира Чичин-Шаин, Нико Бартуловић. Београд: Српска књижевна задруга.
- –, 1933: *Pripovetke*. Prev. Tone Potokar. Beograd: Luča.
- –, 1940: Приповетке. Прев. Крешимир Георгијевић. Београд: Школска библиотека.
- –, 1949: Одабрани листови. Прев. Љубо Јурковић. Београд: Ново поколење.
- –, 1951: Новеле и цртице. Прев. Дора Пилковић Максимовић. Београд: Просвета.
- –, 1961: *Izabrana proza*. Prev. Ćira Ćičin-Šain, Niko Bartulović. Beograd: Jugoslovenska knjiga.
- –, 1966: Мој живот: Суве крушке, Десетица и друге новеле. Прев. Дора Пилковић Максимовић. Београд: Просвета.
- –, 1987: Изабрane приповетке. Прев. Димитрије Вученов. Београд: Нолит.
- –, 2014: Десетица. Brez navedenega prevajalca. Београд: Нова школа.

Literatura

- Irena AVSENIK NABERGOJ, 2005: Simbolni slog v Cankarjevi osebnoizpovedni prozi. *Slavistična revija* 53/4. 553–568.
- Ivan CANKAR, 2018: *Antologija literature Ivana Cankarja s prevodi v tuje jezike: Projekt Svetovni dnevi Ivana Cankarja*. Ur. Mateja Pezdirc Bartol. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- –, 1977: *Ivan Cankar v prevodih. Zbornik Društva književnih prevajalcev Slovenije*. Ur. Janko Moder. Murska Sobota: Pomurska založba. 149–182.
- Gregor KOCIJAN, 1976: Ivan Cankar na srbohrvaškem jezikovnem območju. *Knjiga* 24. 274–279.
- Mirko KRIŽMAN, 2000: Ruralnost kot zgodovinsko dejstvo in literarni slog pri Cankarju in Prežihu. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 71/36, 631–649.
- Katja PEZDIRC, 2009: *Jezikovnostilistična analiza Cankarjevih črtic: Njena podoba, Njen grob in Skodelica kave*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Breda POGORELEC, 1977: O dveh značilnostih Cankarjevega sloga. *Simpozij o Ivanu Cankarju*. Ljubljana: Slovenska matica. 290–304.
- –, 1983: Slogovni razvoj v Cankarjevi prozi. Separat. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

– –, 1991: Vloga oblike za razumevanje smisla v Cankarjevi prozi. *Jezik in slovstvo* 36/5-6, 133–147.

– –, 2011: Besediloslovni vidiki Cankarjeve proze. *Stilistika slovenskega knjižnega jezika: jezikoslovni spisi II*. Ur. Mojca Smolej. Ljubljana: Založba ZRC. 167–194.

Maja Kovač
Sašo Puljarević

CHALLENGES OF TRANSLATING IVAN CANKAR'S SHORT PROSE INTO SERBIAN LANGUAGE

Summary:

In the following article we are presenting the linguistic, stylistic and cultural elements which arise when translating Ivan Cankar's work and which can pose a challenge both for the translators and the readers. In the introduction we are examining the historical trends of translating Cankar's short stories into Serbian language from the first known translations dating back to the turn of the twentieth century through to the contemporary translations. In the body of the article we are focusing on analysing and comparing the translations of selected cases, taking into considerations specific expressions and phrasing, often found in Cankar's work, and the translations of toponyms and proper names. We aim to establish what is (inevitably) lost in the process of translating and how a Serbian reader, relying on his own cultural memory, can perhaps upgrade the work. The vast electronic database of the Serbian National Library enabled us to compare different translations of the same work made in different time periods as well as to compare translations made in the same time periods by different translators.

Keywords: Ivan Cankar, short story, translation into Serbian, linguistic characteristics